

EMRULLAH EFENDİ - TEVFİK FİKRET ANLAŞMAZLIĞI (MEKTEB-İ SULTANİ HADİSESİ)

Yrd. Doç. Dr. Oya Dağlar*

ÖZET:

Emrullah Efendi Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli siyaset adamlarından biridir. 1909 ve 1911 tarihleri arasında Maarif Nazırlığı görevinde bulunmuş ve İlköğretim kanunu çıkararak, Türk Milli eğitiminin gelişmesine büyük katkılarda bulunmuştur. Bu çalışmada Emrullah Efendi'nin ikinci bakanlık döneminde Galatasaray Lisesi Müdürü Tevfik Fikret ile olan anlaşmazlığı ele alınmaktadır. Emrullah Efendi'nin 1910 yılında Galatasaray Sultanisi'nin bütçesinde ve iç tüzüğünde yapmak istediği değişikliklere karşı Tevfik Fikret büyük tepki göstermiş ve bu kararı kendisine yapılmış bir müdahale sayarak istifa etmişti. Tevfik Fikret'in istifasının ardından öğrencilerin başlattığı protestolar beklenmedik bir şekilde Osmanlı İmparatorluğu'nda eğitim ve öğretim sorunlarının gündeme gelmesine neden oldu. Olayların basına yansımaları ve öğrenciler ile ailelerinin devreye girmesi ile olaylar büyüdü. Üstelik okulun öğrencileri arasında şehzadelerin de bulunması Galatasaray Sultanisi'ndeki olayları siyasi boyutlara taşıdı. Sonunda Sadrazam başkanlığında Bakanlar kurulu toplanarak Galatasaray Sultanisi'nde yeni idari düzenlemeler yapıldı ve olaylar yatıştırıldı. 1910 yılında ortaya çıkan bu sorun, ortaöğretim ile ilgili tartışmaların o dönemde yeniden gündeme gelmesini sağladı. Galatasaray Sultanisi Meselesi ayrıca ortaöğretim düzeyinde yapılan ilk öğrenci boykotu olarak tarihe geçti.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Galatasaray Sultanisi, Tevfik Fikret, öğrenci boykotu

THE CONFLICT BETWEEN EMRULLAH EFENDİ AND TEVFİK FİKRET (MEKTEB-İ SULTANİ INCIDENT)

Emrullah Efendi was one of the most important politician in the Ottoman Empire. He was the Minister of Education between 1909 and 1911 and enacted the Elementary Education Act. Therefore, he contributed to the improvement of the Turkish National Education.

The conflict between Emrullah Efendi and Tevfik Fikret who was the principal of the Galatasaray High School in the second ministerial term of Emrullah Efendi is discussed in this article. When Emrullah Efendi wanted to change the budget and interior regulation of the Galatasaray High School in 1910, Tevfik Fikret reacted severely and resigned.

After his resignation, students started to protest and this case caused some disputes about education and training in the Ottoman Empire unexpectedly. These cases were reflected to the media. The protests of students and their parents increased. On the other hand, the son of the sultan was the student of this high school. Thus, the revolts in the Galatasaray High School reached to the political dimension. Finally, the Grand Vizier met the Council of Ministers, new administrative arrangements were made and the revoltes ended. This issue started the discussions about the problems of the high school education in the Ottoman Empire. Moreover, the Galatasaray High School incident made history, because it was the first revolt which occurred in all high schools.

Key Words: Education, Galatasaray High School, Emrullah Efendi, Student's boycott

* İstanbul Ticaret Üniversitesi Ticari Bilimler Fakültesi öğretim üyesi.

Osmanlı İmparatorluğu'nda batılılaşma hareketleri 18. yüzyılda başlamış ve Tanzimat Fermanı ile siyasi bir boyut kazanarak resmi olarak onaylanmıştır. Fermanın en dikkat çekici tarafı siyasi düzende yeniden yapılanmaya gidilmiş olmasıdır. Bu yolla Osmanlı sivil bürokrasisi doğmaya başlamış ve bu yapının yeniden üretilebilmesi için de öncelikli olarak eğitime ihtiyaç duyulmuştur. Fermenda eğitim konusunda hükümler yer almamasına rağmen, Tanzimat döneminden itibaren eğitime yönelik yeni düzenlemelere gidilmesinde sözkonusu değişikliklerin büyük payı olduğu açıktır. Başka bir deyişle eğitim (askeri ve) sivil bürokrasi kadrolarının gereksinimini karşılamak için öncelikli olarak ele alınması gereken konulardan biri haline gelmiştir.¹

Öte yandan Tanzimat'ın batılılaşma adına hızlandırdığı dışa açılma süreciyle birlikte, Avrupa'dan bir takım ideoloji ve felsefelerin İmparatorluğa girişi de kolaylaşmıştır. Bu ideolojilerin başında Fransız İhtilali ile birlikte ortaya çıkan "Milletçilik" akımı gelmektedir.

Her millete uluslaşma hakkı tanıyan bu akım, Osmanlı gibi çok farklı etnik ve dinsel kimliği bünyesinde barındıran bir İmparatorluk için parçalanma anlamını taşımaktaydı. Dolayısıyla milliyetçiliğin hızlanması Osmanlı yönetici kadrolarını "İmparatorluğun var olup olmaması" sorunu ile karşı karşıya getiriyordu. İmparatorluğu kurtarmak amacıyla çeşitli çözüm önerileri ortaya atıldı ve sonunda Osmanlı İmparatorluğunun kozmopolit kültürü Osmanlı aydın ve bürokratlarını "Osmanlılık" adı altında bir ideolojiyi kabul etmelerine yol açtı.² Bu ideoloji müslüman ya da gayri-müslim tüm Osmanlı tebasının "Osmanlılık" kavramı altında, anayasalı bir devlette birleştirilmesi olarak tanımlanabilirdi. Osmanlılık (ya da Osmanlıcılık) ideolojisi Tanzimat döneminin en önemli akımlarından biri olarak kabul edildi ve bir devlet politikası olarak uygulanıp, yapılan tüm düzenlemeler bu ideoloji çerçevesinde şekillendi.

¹ İlhan Tekeli, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Eğitim Sistemindeki Değişmeler", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, cilt 2, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 466

² İlber Ortaylı, İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, Hil Yayınları, İstanbul 1983, s. 126

Osmanlılık ideolojisinde devlet tüm tebasına eşitlik ilkesi çerçevesinde haklar vermeyi taahüt ediyor, bu yolla hem ulusları bir arada tutmayı hem de Avrupa'dan bu yönde gelebilecek baskıları önlemeyi hedefliyordu. Bu siyaset çerçevesinde bir süre sonra Müslüman olmayan topluluklara geniş yetkiler veren Islahat Fermanı hazırlandı. Tanzimat Fermanı'ndan farklı olarak Islahat Fermanı'nda eğitime ilişkin hükümler de yer almaktaydı. Bunların en çarpıcı olanları, Osmanlı toplumunda yaşayan tüm milletlere okul açma hakkının tanınmış olması ve Devlet-i Âliye'nin askeri ve mülkiye okullarının tüm Osmanlı tebasına (gayri müslimlere) açılacağı ile ilgili olan hükümlerdi. Diğer yandan Fermanın başka bir maddesinde de İmparatorluk içindeki eğitim kurumlarının padişah tarafından seçilecek bir karma "meclis-i maarif" in denetimi altında tutulacağı belirtilerek, okulların kontrolünün sağlanmasına gidilmişti. Nitekim bu amaçla 1857'de "Maarif-i Umumiye Nezareti" kurulacak ve devlet eğitimi en önemli işlevlerinden biri olarak kabul edip, yeni kurulan ve eskiden beri devam eden okulların idare ve düzenlenmesi denetim altına alınacaktı.

Islahat Fermanı'nda müslim ve gayri müslim halka eşit şartlar altında maarif hizmeti vermek kabul edilmiş ve yasalaşmış olsa da bunu uygulamaya geçirmek kolay olmadı. Devlet sıbyan ve rüştiye okullarında müslim ve gayri müslim çocukların birlikte okutulmasını sakıncalı gördüğünden, bu işin daha yüksek öğretim kademelerinde yapılmasını uygun gördü. Ancak bu tip okulların nasıl açılacağı ve programlarının ne olacağı henüz tam olarak bilinmiyordu.

1866'da Girit isyanı Avrupa ülkelerinin Osmanlı Devlet'inde reform sorununu yeniden gündeme getirmelerine neden oldu. Islahat Fermanında taahüt edilen yeniliklerin henüz somut planlarla uygulamaya geçirilmemiş olması nedeniyle, çeşitli Avrupa ülkeleri Osmanlı hükümetine reform projeleri sundular. 1867'de hükümet bu projelerden Fransız projesini kabul ettiğini açıkladı.³ Kabul edilen projenin Fransız eğitim bakanı Victor Duruy tarafından hazırlanmış eğitime yönelik bir bölümü de mevcuttu. Mösyö Duruy genel olarak, Osmanlı eğitim kurumlarının modern

³ Tekeli, a.g.e., s. 468

metodlarla ve “Osmanlılık” ideolojisi temelinde sistemleştirilmesini önermekteydi ve bu da Osmanlı devlet politikalarına tamamen uygun bir seçenek gibi görünüyordu.⁴

“Doğu’nun Batı Ufkuna Açılan Penceresi”: Mekteb-i Sultani

Projenin kabul edilmesinin hemen ardından Fransa hükümeti İstanbul’da kendi kültürünü temsil eden bir okul açmayı düşündüğünü Paris Büyükelçisi Cemil Paşa aracılığıyla Osmanlı hükümetine bildirdi. Cemil Paşa Fransız Hükümeti’nin teklifini saraya iletirken, lise düzeyinde ve Fransızca eğitim veren bir okulun açılmasının hem modern eğitimin İmparatorlukta gelişmesine, hem de iki ülke ilişkilerine olumlu katkıda bulunacağını bildirmişti. Aynı yıl (1867) Abdülaziz’in Fransa’ya yaptığı ziyaret ve buradaki okullardan aldığı iyi izlenimler projenin hayata geçmesini sağladı. Padişah İstanbul’a döner dönmez ilgililere böyle bir okulun açılması için talimat verdi.⁵

Sonunda Tanzimat’ın önde gelen isimleri sadrazam Âli Paşa, Hariciye Nazırı Keçecizade Fuat Paşa ve Maarif Nazırı Saffet Paşa ile İstanbul’daki Fransa Büyükelçisi M. Bouree’nin çabaları ile 1858’de Mekteb-i Sultani kuruldu. Mekteb-i Sultani ilk ve yükseköğretim arası Fransızca eğitim veren bir ortaöğretim kurumu ve Tevfik Fikret’in deyişiyle “Doğu’nun, Batı ufkuna açılan ilk penceresiydi”.⁶ 15 Nisan 1868’de “Mekteb-i Sultani Nizamnamesi” Türkçe, Fransızca, Rumca ve Ermenice olarak yayımlandı. 11 Mayıs 1868’de ise Takvim-i Vakayi’de okulun açılmasına ilişkin irade çıktı.⁷ Alınan karara göre; okula giriş sınavı ile 9-12 yaş arası, yeterli temel eğitimi almış toplam 600 öğrenci kabul edilmişti. Eğitim süresi 3 yıl iptidai, 5 yıl idadi olmak üzere 8 yıldır. Okulun açılmasına hem Osmanlı hükümeti hem de Fransa hükümeti yakın ilgi göstermişlerdi.⁸

⁴ Niyazi Berkes, Türkiye’de Çağdaşlaşma, YKY, İstanbul 2002, s.236-237

⁵ Osman Ergin, Türkiye Maarif Tarihi, cilt II, Osmanbey Matbaası, İstanbul 1940, s.401

⁶ Necdet Sakaoğlu, Osmanlı’dan Günümüze Eğitim Tarihi, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003, s.84-85

⁷ Okulun açılış tezkeresi nin ayrıntılı metni için bkz. Ergin, a.g.e., s. 401-402

⁸ Necdet Sakaoğlu, “Galatasaray Lisesi”, İstanbul Ansiklopedisi. cilt. 3, s. 369

Mekteb-i Sultani Lisesi açılışından 1876 yılına kadar Fransız müdürler tarafından idare edilmiş, 1876'da Ali Suavi'nin müdürlüğe getirilmesiyle birlikte, Mekteb-i Sultani Türk müdürler tarafından idare edilmeye başlanmıştır. Böyle bir değişikliğin yapılmasında dönemin siyasi gelişmelerinin de büyük payı olduğu açıktır.⁹

Mekteb-i Sultani müdürlüğü görevine dönemin son derece önemli isimleri tayin edilmiş ve görev süreleri ne olursa olsun, her biri okula büyük hizmetlerde bulunmuştur. Bu önemli isimlerden bir olan Tevfik Fikret'in¹⁰ Mekteb-i Sultani Müdürlüğü ise 6 Ocak 1909'da başlamıştır. Tevfik Fikret müdürlük görevini dönemin Maarif Nazırı Abdurrahman Şeref Bey'den "mektep idaresinin bütün mesuliyeti kendisine bırakılmak ve işine karışılmamak şartıyla" kabul etmişti. Bu koşullarla görevine başlayan Tevfik Fikret kısa süre içinde okulun fiziksel koşullarında ve disiplininde önemli gelişmelere imza attı.¹¹ Yaptığı icraatlar bazı çevrelerin tepkisini çektiğinden bir takım huzursuzluklar yaşamış olsa da ne Abdurrahman Şeref Bey ne de ondan sonra nazırlığa gelen Nail Bey Tevfik Fikret'in

⁹ Vahdettin Engin, Mekteb-i Sultani, Galatasaraylılar Derneği, İstanbul 2003, s. 104-105

¹⁰ Tevfik Fikret (1867-1915) Türk edebiyatının önde gelen şairlerindendir. 1888'de Galatasaray Sultanisi'ni bitirdikten sonra Bâb-ı Âli İstişare Odası'nda memurluk ve Yüksek Ticaret Okulu'nda Fransızca ve yazı dersleri öğretmenliği yaptı. 1896 yılında Robert Kolej'de öğretmenliğe başlayan Tevfik Fikret 1896- 1901 yılları arasında Servet-i Fünun dergisinin yönetiminde bulundu. Bu dönemde Fransız edebiyatını örnek alan, genellikle bireysel konuları işleyen, yabancı sözcükler ve dil kurallarına geniş yer veren "Edebiyat-ı Cedide" akımının önde gelen temsilcilerinden oldu. Düşünce ve siyasette özgürlüğü savunan şiiirleriyle ün yaptı. II. Meşrutiyet yıllarında Hüseyin Cahit Yalçın ve H. Kazım Kadri ile birlikte Tanin gazetesini çıkardı. 1909-1910 yılları arasında Galatasaray Sultanisi müdürlüğünde bulunan Tevfik Fikret çok sayıda şiiir ve edebiyat eserine imza attı. Tevfik Fikret ile ilgili daha fazla bilgi için bkz; Nusha-i Mahsus-ı Tevfik Fikret, Muallim Dergisi, İstanbul: Şehzadebaşı Evkaf-ı İslamiye Matbaası, 1333; İsmail Hikmet Ertaylan, Tevfik Fikret, Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri, İstanbul: Emekli Öğretmenler Cemiyeti Yayınları, 1963; Mehmet Kaplan, Tevfik Fikret ve Şiiri, İstanbul: Ahmet Sait Matbaası, 1946; Kemalettin Şükrü, Tevfik Fikret Hayatı ve Şiiri, İstanbul: Kanaat Kütüphanesi, 1931; İsmail Hikmet Ertaylan, Tevfik Fikret Malumat'da, İstanbul: Tan Gazetesi ve Matbaası, 1965; Salih K. Nigâr, Tevfik Fikret, İnkılap Şairinin İzleri, İstanbul: Kenan Basımevi, 1942; Sabiha Sertel, Tevfik Fikret, İdeoloji ve Felsefesi, İstanbul: Yurt ve Dünya Yayınları, 1946; Kenan Akyüz, Tevfik Fikret, Ankara: Sakarya Basımevi, 1947; Memet Fuat, Tevfik Fikret, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999; M. Fatih Andı-Yılmaz Taşçıoğlu-Hüseyin Yorulmaz, Kartpostallarla Tevfik Fikret ve Çevresi, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 1999; Tevfik Fikret, İstanbul: Yenilik Basımevi, 1968

¹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz, "Söz Terbiyesi",Galatasaray Dergisi, 24 Kanunuevvel 193, No. 11, s. 27-29, Kemalettin Şükrü, a.g.e., s. 59-64; Tevfik Fikret, a.g.e., İstanbul 1968, s. 13-16; Kenan Akyüz, a.g.e., s. 88-95

idare işlerinde kayıtsız şartsız yetkisini kullanmasına karıştılar.¹² 1910'da Maarif Nazırlığı'na gelen Emrullah Efendi¹³ döneminde ise durum değişti.

Emrullah Efendi-Tevfik Fikret Anlaşmazlığı

Emrullah Efendi göreve geldikten bir süre sonra ortaöğretim düzeyindeki okullarla ilgili bazı düzenlemelere başlamış ve bu çerçevede Galatasaray Sultanisi'nin müdürlük tarafından hazırlanmış olan bütçesinde ve iç tüzüğünde değişiklikler yapmayı uygun görmüştü. Fakat bu düzenlemeleri müdürün onayını almadan yaptığı gerekçesiyle Tevfik Fikret ile arası açıldı. Ocak ayında yaptığı ikinci değişiklik ise var olan huzursuzluğu bir sorun haline dönüştürdü. Söz konusu değişiklik 5 Ocak 1325 (18 Ocak 1910) tarihinde Nezaret'in Mekteb-i Sultani öğretmenlerini "aylıklı" ve "ücretli" olmak üzere ikiye ayırdığını bildiren bir karara

dayanıyordu.¹⁴ Bu karara göre; okulda kadrolu olarak bilfiil çalışan öğretmenler "aylıklı", asıl görevi başka yerde olup Mekteb-i Sultani öğretmenliğini ikinci bir görev olarak yapanlar ise "ücretli" olarak belirleneceklerdi. Aylıklı öğretmenler,

¹² Galatasaray Lisesi, "Mekteb-i Sultani: 1868- 1968", İstanbul 1974, s. 33

¹³ Emrullah Efendi (1858-1914) tanınmış bir ilim ve siyaset adamıdır. Lüleburgaz'da doğdu. 1881'de Mülkiye Yüksek Okulu'ndan mezun oldu. 1882'de Yanya, 1884'de Selanik ve sonra Halep, 1891'de İzmir vilayetlerinde Maarif müdürlüğü yaptı. 1900'de Meclis-i Maarif'e üye olarak İstanbul'a geldi. "Servet-i Fünun" da ilmi makaleler yazdı. 1902'de Muhid-ül Maarif adında çok geniş tutulmuş, ağır ve ilmi bir ansiklopedinin ilk cildini çıkardı. II. Meşrutiyet'te Galatasaray Lisesi müdürü, sonra Kırklareli mebusu, 1909'da Maarif Nazırı, 1911'de ikinci defa Maarif Nazırı oldu ve eğitimin ışlahına dair pek çok düzenlemede bulundu. İlköğretim Kanununu çıkardı. 1914'de Yeşilköy'deki evinde öldü ve Fatih Camii haziresine gömüldü. Hilmi Ziya Ülken, Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi, Ülken Yayınları, İstanbul 1979, s. 188

¹⁴ Maarif Nezareti'nin gönderdiği karar şuydu:

Mekteb-i Sultani Müdüriyeti'ne
Kararname-i Nezaret

Memurunden olup herhangi mektepte olursa olsun uhdelerinde muallimliği olanların muallimlik maaşları müddet-i tedrise göre her saat için tahsis edilen bir nevi ücret demek olup ücrete istihkak ise ifa-yı hizmetle meşrut olduğundan bu kabil muallimlerin derslerine gelmedikleri takdirde maaşlarından kıstelyevm (günlük kesinti) icra olunur. Ancak bir vazifesi olmayıp, mesleki talime hars-ı nefis etmiş olanların mazeret-i meşruaları mektep idarelerince nazar-ı dikkate alınabilir.

Takvim-i Vakayi ile ilan olunup bâlâya derc olunan kararnameyi Nezaret dairesinde ifa-yı muamele olunması lüzumu tebliğ olunur.

5 Kanunusani 1325

Maarif-i Umumiye Nazırı

Bkz, Şair K. Nigar, Tevfik Fikret, İnkılâp Şairinin İzleri, İstanbul: Kenan Basımevi, 1942, s.88

belgelendirecekleri bir özürden ötürü derse gelemedikleri takdirde, bu dersin karşılığı aylıklarından kesilmeyecekti. Fakat ücretli öğretmenler mazeretleri olup bunu belgelendirse dahi gelemedikleri dersin karşılığı ücretlerinden kesilecekti (“*hizmet mukabili ücret politikası*”). Bu karar Takvim-i Vakayi’de yayınlanmış ve tamim olarak Mekteb-i Sultani Müdüriyeti’ne tebliğ edilmişti.¹⁵ Kararın uygulanması ise ders nazırının sorumluluğuna bırakılmıştı. Ders nazırı Salih Keramet Bey iki aylık bir denemeden sonra kararı çok sakıncalı ve mantıksız bulduğunu, aylıklı öğretmenlerin çoğunun yabancı olmasından dolayı, ücret kesiminde sadece Türk öğretmenlerin madur olduğunu belirten bir yazıyı okul müdürüne gönderdi. Tevfik Fikret de öğretmenler arasında yapılan bu ayrımı çok haksız buluyor ve şekli ne olursa olsun okula bağlandıktan, görevini hakkıyla yerine getirdikten sonra, öğretmenler arasında hiç bir fark görülmemesi gerektiğini düşünüyordu. Bu doğrultudaki kararını ders nazırının yazısıyla birlikte Emrullah Efendi’ye göndererek, emrin değiştirilmesini talep etti. Fakat Nezaret’in cevabı “kararın değiştirilmesinin uygun olmayacağı” yönünde oldu.¹⁶ Bunun üzerine önce ders nazırı, 9 Nisan 1910 günü de Tevfik Fikret, Nezaret’in müdürlük görevine müdahalede bulunduğu gerekçesiyle, istifa etti.

Emrullah Efendi Tevfik Fikret’in istifasını resmi olarak değil, özel bir mektupla yazdığını ileri sürerek önce kabul etmek istemedi ve Tevfik Fikret’in görevine devam etmesini tavsiye etti. Fakat Tevfik Fikret Emrullah Efendi’nin tavsiyesine oldukça ağır bir karşılık vererek, istifasında ısrar etti. Maarif Nezaret’ine gönderdiği istifa yazısında, Mekteb-i Sultani müdürlüğünü tam yetki şartı ile kabul ettiğini ve şimdiye kadar bu koşullarda görev ve sorumluluğunu büyük bir ciddiyetle yerine getirdiğini bildirerek, söz konusu kararı hem haksız hem de kendisine yapılmış bir müdahale olarak algıladığını vurgulayarak, mektebin işlerine karışılmak istenildiği zaman ihtiyatlıca hareket edilmesini tavsiye ediyordu.¹⁷

¹⁵ İkdâm, 29 Rebiülevvel 1328, 28 Mart 1326 (10 Nisan 1910)

¹⁶ Bkz. Şair K. Nigar, a.g.e., s. 90-92

¹⁷ Tevfik Fikret’in Nezarete gönderdiği cevabın en ilginç ve daha sonra en çok eleştirilecek kısmı şuydu:

“Başka mekteplere karışmam; Fakat Mekteb-i Sultani, emin olunuz ki memuriyetli muallimlerinden müşteki (şikayetçi) değil, hele bunların büyük bir kısmından bilakis pek müteşekkir ve müstefittir (faydalanan). Ders nazırımızın bu husustaki mütalaanın ceffelkalem iptaliyle kararınızı tagayyür

Emrullah Efendi, bir hayli ağır bir dille yazılmış bu yazı üzerine Tefvik Fikret'in istifasını kabul etti ve Darülfunun müderrisi (İstanbul öğretim üyesi) Salih Zeki Bey'i vekaleten Mekteb-i Sultani müdürlüğüne getirdi.¹⁸

Nezaret Tefvik Fikret'in istifa haberini 28 Mart 1326 (10 Nisan 1910) tarihinde bazı gazetelere gönderdiği tezkereyle duyurdu. Yazı aynen şöyleydi;

“Mekteb-i Sultani”

Maarif Nezareti tarafından ittihaz olunup Takvim-i Vakayi ile neşredilmiş ve tamamen mekatip ve maarif idarelerine tebliğ kılınmış olan bir karar-ı nezaret ile, memuriyet-i asliyesi olan muallimlerin maaşları mukabil-i ücret olmak itibarı ile, bunlardan derslerine devam etmeyenler hakkında kıstelyevm muamelesinin icrası takarrür etmişti. Mekteb-i Sultani müdürü Tefvik Fikret Bey, Nezaret'in kararını tenkiden istifa etmiş ve Nezaret memuriyetine devam etmesi için kendisine tebligât-i münasibe icra olunduğu halde istifasında ısrar etmiştir. Maarif Nezareti Bunun üzerine istifasını kabul ve Meclis-i Maarif azasından ve Darülfunun muallimlerinden Salih Zeki Bey'i bilintihab bir şairin yerine bir alimi mektebin vekaleten idaresine memur etmiştir.”¹⁹

Mekteb-i Sultani Hadisesinin Basındaki Yansımaları

Tefvik Fikret'e yakınlığı bilinen gazetelere tezkerenin gönderilmemiş olması dikkat çekiciydi. Diğer yandan tezkere gönderilen gazetelerin çoğu da yazının üslubundan dolayı habere ciddi tepki göstermişlerdi. Bilhassa Sultani'deki idare değişikliğinin “Şairin yerine âlim geldi” ibaresiyle açıklanmış olması, Tefvik Fikret gibi son derece önemli bir kimseye hakaret yapıldığı şeklinde yorumlandı.²⁰ Kendisine tezkere gönderilmeyen gazeteler ise rahatsızlıklarını Nezareti eleştirerek

(değişme) napezi (kabul edilemez) bir hüküm-ü kanuni ehemmiyetinde tekrar tebliğ ve teyit buyurmamanıza taacüb ve teessüf ederim. Mektebin bütçesinde ve nizamname-i esasisinde idarenin malumatı olmaksızın, reyî sorulmaksızın, tecviz edilen tadilat gibi bu da bir eser-i tahakkümdür ve işte bu gibi asar-ı tahakküm “ifa-yı hizmete cidden manidir”. Şair K. Nigar, a.g.e., s. 92-94

¹⁸ İkdâm, 29 Rebiülevvel 1328, 28 Mart 1326 (10 Nisan 1910)

¹⁹ Sabah, 28 Mart 1326 -10 Nisan 1910

²⁰ Sabah, 28 Mart 1326 -10 Nisan 1910

dile getirdiler. Örneğin Tanin gazetesi, aynı günkü sayısında Sultani müdürü Tevfik Fikret Bey’le ders nazırı Keramet Bey’in istifa ettiğini duyurarak, Sultani’nin ancak Fikret sayesinde büyük gelişmeler gösterdiğini, bu bakımdan istifanın çok teessüfe değer bir olay olduğunu, okul öğretmenlerinden bazılarının Nezaret’e başvurarak istifanın geri aldırılmasına çalıştıklarını, öğrenciler arasında büyük bir teessür bulunduğunu, hatta son sınıf öğrencilerinden bir çoğunun da Nezaret’e başvurarak Tevfik Fikret’in müdürlükte bırakılmasını istediklerini; bu hale göre; Tevfik Fikret müdürlüğe dönmediği takdirde, öğretmenlerden ve öğrencilerden bir çoğunun da okuldan ayrılmasının muhtemel bulunduğunu” yazmakta idi.²¹

Diğer taraftan Nezaret’in yanında bir tutum alan gazeteler de mevcuttu. Örneğin Tasvir-i Efkâr Tevfik Fikret’in Bakanlığa yazmış olduğu yazıda kullandığı dili kabul edilemez nitelikte bularak Tevfik Fikret’in Nezarete yönelik tavrını eleştiriyordu. Gazeteye göre, onun gibi nezaket ve zerafeti ile tanınmış bir şahsiyetin “suret-i katiyyede tavsiye ederim” gibi astın üstüne karşı kullanmaması gereken bir lisan sarfetmesi, idari disiplin açısından sakıncalı idi.

Görüldüğü gibi Tevfik Fikret ‘in istifasıyla birlikte basın adeta ikiye ayrılmıştı. Tevfik Fikret’i savunanlar ve Maarif Nazırı Emrullah Efendi’yi destekleyenler. Nezaret gazetelerde yayınlanan tezkeresinin basından ve halktan büyük tepkiler alması üzerine, ertesi gün tüm gazetelere ikinci bir tezkere göndererek ortalığı yatıştırmaya çalıştı. Yapılan açıklamada; şair ve alim sıfatlarının asla olumsuz manada kullanılmadığını, bu ifadenin bundan sonra Mekteb-i Sultani tedrisatında daha fazla ilme ve fenne önem verileceği anlamına geldiği beyan ediliyordu. Emrullah Bey’e göre işler şahıslarla değil prensip ve idari düsturlarla yürütülürdü.²² Fakat bu açıklamalar Maarif Nezareti’ne yönelik eleştirileri ve tepkileri azaltmaya yetmedi.

Nitekim 11 Nisan günü Tanin’de Hüseyin Cahit Yalçın’ın “Şairin Yerine Âlim” adıyla yayınlanan başyazısında Emrullah Efendi’yi şiddetle eleştirdiği görülüyordu.

²¹ Tanin, 29 Rebiülevvel 1328, 28 Mart 1326 (10 Nisan 1910)

²² Sabah, 29 Mart 1326- 11 Nisan 1910

Yazısında Tevfik Fikret ‘i müdafaa eden Yalçın, 25 gün öncesine kadar Sultani’ye yaptığı hizmetlerden ötürü Fikret’i öven Nezaret’in istediği kararı uygulamaması yüzünden, bir anda onu işe yaramaz bir adam olarak telakki etmesini ve istifasını da memnuniyetle karşılamasını son derece çirkin bulduğunu ve Tevfik Fikret’in istifa haberini alan Robert Kolej idaresinin derhal kendisine görev teklif etmesini de “insan kadrinin bilinmesi” şeklinde yorumlayarak zihniyet farklılığına dikkat çekip Emrullah Efendi’ye tepki gösteriyordu.

30 Mart 1326 (12 Nisan 1910) tarihli Sabah Gazetesi de Sultani meselesi dolayısıyla Maarif Nezareti hakkında çok ağır bir dil kullanıyor ve Sadrazam Hakkı Paşa’nın dikkatini çekiyordu. Olay mizah gazetelerine de yansımış Karagöz²³ ile Kalem²⁴ de öğrencilerin ve kamuoyunun Fikret’e beslediği sempatiyi gösteren birer karikatür çıkmıştı.

Olay basında bu şekilde yer alırken müdürlerinin istifasından son derece üzgün olan öğrencilerin tepkisi de giderek artmıştı. İstifa haberinin duyulmasından sonra öğrencilerin bir kısmı derse girmemiş, girenlerin bir kısmı da derslerde itaatsizlik göstermişlerdi. Ayrıca Tevfik Fikret okula dönmediği takdirde okuldan ayrılacaklarını bildiren bir kağıt imzalayıp, okul idaresine bırakmışlardı. Okuldaki birçok öğretmen de olaydan duydukları rahatsızlığı idareye bildirmişlerdi. Fakat okul idaresi tepkileri yatıştırmak için herhangi bir girişimde bulunmamış ve sessiz kalmayı tercih etmişti. Diğer taraftan bu karmaşa içinde belletici Konstantis Efendi’nin gözdağı vermek amacıyla öğrencilerden birini dövmesi, öğrencilerin iyice sabrını taşırılmıştı.

Sonunda öğrenciler dersleri boykot etme kararı alarak, 12 Nisan Salı sabahından itibaren derse girmeyeceklerini ders nazırına bildirdiler. Ayrıca boykot kararını bir telgrafla Sadrazam’a şu şekilde iletiler:

“Makam-ı Sadaret-i Uzmâya”

²³ Karagöz, no: 185, 7 Nisan 1326- 10 Rebiülevvel 1338 (20 Nisan 1910) Bkz. Ek 2

²⁴ Kalem, 8 Nisan 1326 (1910), no: 83 s. 5

Biz Mekteb-i Sultani talebesi, bugün mektebi kat'iyen terkettik. Bu hareketimizi nizamat-ı hükümete olmak üzere değil, ancak mektebimizi bu hâl-i mükemmeliyete isal ve tedrisat-ü irşidât-i hâkimanesiyle bizleri kendisine ebediyyen medyun-u şükran eden pederimiz Tevfik Fikter Bey'e karşı beslediğimiz hissiyât-ı minnetkârânenin bir nişanesi olarak kabul ve müşarünileyhi müdüriyete iade ile me'yus-ü bîvâye kalan ve peder-i manevîsinden cüda bırakılan bu evlâd-ı vatani ve zavallı mektebi bu hâl-i perişaniden tahlis ile böyle bir müessese-i irfanın zaman-ı sadaret-penahilerinde yıkılmamasını hamiyet-i münevverenziden terakki-i vatan namına istirham eyleriz”²⁵

Böylece 12 Nisan Salı sabahı, aralarında Veliht Abdülmecid Efendi'nin oğlu Şehzade Ömer Faruk Efendi'nin de bulunduğu beş yüzden fazla olduğu iddia edilen öğrenci, düzenli bir şekilde ikişer ikişer okuldan çıkıp Beyoğlu sokaklarına dağıldı.

Sultani öğrencilerinin boykotu basında değişik yorumlarla verildi. Örneğin Tanin gazetesi, “Mekteb-i Sultani Hadisesi- İdaresizliğin Netayic-i Müessifesi” başlığıyla yer verdiği haberde, Sultani öğrencilerinin boykotuna destek veriyordu. Yazıda boykotun sebebi tamamen Nezaret'in ve okul idaresinin tavrına bağlanıyor ve şöyle bir yorum getiriliyordu: Talebenin idare işlerine müdahalesi ve öğretmen ya da mubasırlarını (belleticilerini) istememek gibi bir harekete girişmeleri hoş karşılanamaz. Fakat talebenin idareci ve öğretmenlerine hürmet ve sevgi beslemelerine ve bu duygularını gösteren davranış içine girmelerine de bir şey denilemez. Mekteb-i Sultani öğrencileri dünkü hareketlerinde emniyeti ve terbiyeyi ihlal edecek bir durum olmadığı için, kendileri aleyhine tek söz söylenemez. Üstelik talebenin en üzgün olduğu böyle bir zamanda bile itidallerini muhafaza etmeleri memnuniyet verici bir durumdur. Talebenin bu hali büyüklere ibret olmalıdır.”²⁶

Öğrenci boykotuna destek veren diğer bir gazete de Sabah olmuştu. Sabah gazetesi de tıpkı Tanin gibi, bu olaylara Sultani'nin idare ve tedrisatında hiçbir değişiklik meydana gelmeyeceği konusunda öğrencileri ikna edemeyen Nezaret'in sebep

²⁵ Tanin, 2 Rebiülahir 1328, 31 Mart 1326 (13 Nisan 1910)

²⁶ Tanin, 2 Rebiülahir 1328, 31 Mart 1326 (13 Nisan 1910)

olduğunu yazıyor ve ilim ve irfan sahibi oldukları bilinen Sultani öğrencilerinin kötü bir şey yapmayacakları konusunda emin olduklarını belirtiyordu.²⁷

Sultani öğrencilerinin boykotuna Robert Koleji öğrencilerinden de destek geldi. Robert Koleji öğrencileri Tanin gazetesine gönderdikleri bir yazıda, olaydan dolayı duydukları üzüntüyü dile getirerek, Sultani öğrencilerinin bu hareketlerinde arkalarında oldukları mesajını verdiler.²⁸

Tartışmalara Fransızca yayınlanan Le Moniteur Oriental gazetesinin de katılması, Fransız kamuoyunun olaydan haberdar olduğunu gösteriyor. Gazete bir kaç saatte çözümlenebilecek böyle bir meselenin, bu derece büyütülmesine ve içinden çıkılmaz hale gelmesine anlam veremediğini ifade ediyordu. Gazetenin boykot olayına yaklaşımı ise olumsuzdu. Öğrencilerin dersleri böyle bir sebepten ötürü boykot etmesinin doğru olmadığını yazmıştı.²⁹

İkdam gazetesi de boykotu tenkit edenler arasındaydı. Fakat İkdam olayların büyümesinde basının da büyük rolü olduğunu söyleyerek, bazı gazetelerin verdikleri kışkırtıcı haberlerle kamuoyunu olumsuz yönde etkiledikleri gibi talebeyi de bu olaylara teşvik ettiklerini iddia etmekteydi. Gazete talebenin boykotunu kendi haddini aşan bir hareket olduğu için, müdürlerinin yeniden okula dönmesine de engel olduğu yorumunu yapmaktaydı. Yazıda “Tevfik Fikret Bey gibi ciddiyet sahibi birinin öğrencinin zorlaması üzerine görevine dönmesi düşünülemez. Çünkü bu teklifi kabul etmek kendi alim ve ehliyetinden ziyade talebe tarafından zorlama ve şiddete boyun eğme (kabullenme) olarak algılanacağından, kötü örnek olacaktır. Bu da düzene uyum sağlayan adam yetiştirmek vazifesi ile sorumlu olan okulların amacına ters düşer” deniyordu.³⁰

Olay öğrenci velileri üzerinde de büyük bir şaşkınlık ve üzüntü yaratmıştı. Gazetelerde 12 Nisan Salı sabahı boykot haberlerini okuyan veliler büyük bir telaşa

²⁷ Engin, a.g.e., s. 181

²⁸ Tanin, 3 Rebiülahir 1328, 1 Nisan 1326 (13 Nisan 1910) Bkz. Ek 1

²⁹ Engin, a.g.e., s. 182

³⁰ İkdam, 7 Rebiülahir 1328, 5 Nisan 1326 (18 Nisan 1910)

kapılmış ve bazıları çocuğunun iyi olduğunu öğrenebilmek için okul binasına gelerek, çocuklarını beraberce götürmüşlerdi. Okulu terk eden Bulgar talebeleri ise hükümetler nezdinde bir sorun yaratabileceği endişesiyle, Bulgaristan Sefarethanesi Tercümanlığı tarafından derhal okula iade edilmişlerdi. Fakat öğrencilerin büyük çoğunluğu boykota devam ederek sabahtan akşama kadar sokaklarda dolaşmaktaydı. Bu durumdan şikayetçi olan veliler çocuklarını Robert Kolej'e vermek mecburiyetinde kalacağını söylüyorlardı. Bazıları da gazeteleri tek tek dolaşarak olaya çözüm bulunması için aracı olmalarını istiyor, yazdıkları yazılarla ilgilileri uyarmaya çalışıyorlardı.

14 Nisan günü Tanin gazetesinde yayınlanan bir yazıda velilerden biri, öğrencilerin bu durumunun büyük bir teessüre neden olduğunu fakat Maarif Nezareti'nin böyle önemli bir zamanda göstermiş olduğu lakayt tavrının çok daha üzücü olduğunu belirtiyor ve yazıyı şu şekilde bitiriyordu:

“Mektep kapanmış kimin umurunda! Dersler okunmuyormuş kimin umurunda! Çocuklar avare olmuş, sokaklarda dolaşmaya başlamış, mektep bozulacaktı, kimin umurunda! Mesut memleket.”³¹

Aynı şekilde başka bir veli de “Talebenin Ahval-i Ruhîyesi ve İstifa Meselesi” başlığı ile Maarif Nezareti şiddetle tenkit ediliyor ve yaşanan olayları Türk eğitim hayatında yeni bir anlayışın yerleşmesi için çok önemli bir tecrübe olarak yorumluyordu. Veliye göre, iyi bir eğitim, iyi bir öğretmen talebenin psikolojisi üzerinde nasıl bir etki bırakabileceğini bilmeyenler, Tevfik Fikret'in istifasının ardından yaşanan olayları takip ederek bunu anlayabilirlerdi. Artık okullarda baskı, değnek, hakaret gibi şiddete dayanan disiplin anlayışının kalkması ve onun yerine talebenin maneviyatına hitap edecek bir eğitim anlayışı kabul edilmeliydi.³²

Emrullah Efendi'yi tenkit edenlerin yanında onu destekleyen veliler de vardı. Örneğin bir hanımefendi tarafından Tanin gazetesine gönderilen bir mektupta Tevfik Fikret öğrencileri boykota teşvik etmekle suçlanıyordu. Hanım okuyucu, “Tevfik

³¹ Tanin, 4 Rebiülahir 1328, 1 Nisan 1326 (14 Nisan 1910)

³² Tanin, no. 580 4 Rebiülahir 1328, 1 Nisan 1326 (14 Nisan 1910)

Fikret Bey'in talebeyi bir kelime ile yerine iade etmesi ihtimal ki kâbil olduğu halde sessiz kalmasını kendisinin ahlakı ile bağdaştıramadığını" ifade ediyordu.³³

Gazetede bu yazıyı okuyan boykotçu öğrenciler cevap olarak gazeteye şu yazıyı gönderdiler.

"Mektebi terk ettiğimiz geçen Salı gününden itibaren sevgili müdürümüze birçok defa aramızdan seçtiğimiz arkadaşlarımızı gönderdik. Her defasında Fikret Beyefendi, "mektepten çıkmamalı idiniz, mektebe geri dönmeniz gerekmektedir" sözlerini tekrar tekrar söylemiştir. Fakat biz kendi kararımız gereği mektebe dönmüyoruz. O halde mektubu yazan muhterem hanımefendinin Tevfik Fikret Bey'den yapmasını istediği çağrı çoktan yapılmış bulunmaktadır. Biz ise müdürümüzün geri dönüşüne kadar derslere girmemekte kararlıyız."³⁴

Hükümetin Tutumu

Olayın gittikçe büyümesi üzerine İttihat ve Terakki Cemiyeti de harekete geçmiş ve olayın gerçek sebebini izah etmesi için Emrullah Efendi'ye bir takrir göndermişti. Yapılan grup toplantısında Emrullah Efendi'nin açıklaması dinlenerek, Maarif Nazırının icraatı onaylanmıştı. Parti olayla ilgili değerlendirmesini 18 Nisan 1910 tarihinde İkdam gazetesine gönderdi. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin açıklamasında Tevfik Fikret ile istifa eden öğretmenler şiddetle eleştirilerek şu açıklama yapılıyordu.

" Bu muallimin-i muhteremeye arz ederiz ki; sene-i tedrisiyenin nihayet bulmasına bir- iki ay kalmış iken o müddeti beklemeden şimdiden istifa etmeler, memleketçe onlar hakkında hüsn-ü teesürata mucib olmaz. Biz öyle zannederiz ki, muallim efendiler gittiklerini inkâr-ı umumiyenin muvahezesinden kurtaramazlar çünkü muallim efendiler, Maarif Nazırından müdür-ü mektepten ziyade evlad-ı vatani düşünmek mecburiyetindedirler."³⁵

³³ Tanin, 7 Rebiülahir 1328, 5 Nisan 1326 (18 Nisan 1910)

³⁴ Tanin, 15 Rebiülahir 1328, 13 Nisan 1326 (26 Nisan 1910)

³⁵ İkdam, 7 Rebiülahir 1328, 5 Nisan 1326 (18 Nisan 1910)

Olayın yankıları sürüp giderken Tevfik Fikret de sessizliğini bozup bazı açıklamalar yapma gereğini duydu. Hüseyin Cahit'in 12 Nisan tarihli Tanin gazetesinde yayımlanan "Şairin Yerine Alim" makalesine cevap niteliğinde bir yazı kaleme aldı. Hüseyin Cahit bu makalede Mekteb-i Sultani'den istifa ettikten sonra Fikret'in daha önce görev yaptığı Robert Koleje yeniden davet edildiğini yazmıştı. Tevfik Fikret bu yanlışı düzelterek, sultanideki göreve başladığından beri kolejle ilgisini kesmediğini ve haftada bir gün kolejde ders verdiğini açıklayarak, iki kurum arasındaki eğitim zihniyetine dikkat çekip, Emrullah Efendi'ye de hücum etti. Yazısını istifaya mecbur bırakıldığını vurgulayarak, "oğlu anadan ayıran eller kahrolsun" ifadesiyle bitirmişti.³⁶

Ağır suçlamalar karşısında Emrullah Efendi de Fikret'e hücumla başlamıştı. Tasvir-i Efkâr gazetesine gönderdiği demeçte, Emrullah Efendi Mekteb-i Sultani'nin Maarif Nezareti'ne bağlı bir okul olduğu için, Nezaret'in tedbirlerini uygulamak zorunda olduğunu, aksi halde okulda çıkan ve çıkması muhtemel herhangi bir olaydan Tevfik Fikret Bey değil, bizzat kendisinin sorumlu olacağını belirtiyordu. Emrullah Efendi'ye göre; işler şahıslarla değil, prensipler ve idari düsturlarla yürürse ancak sağlam olabilirdi. İstifa meselesini ise mantıklı bulmak mümkün değildi. Çünkü şikayet edilen karar iki ay önce tebliğ edilmiş ve defalarca da uygulanmıştı. Şimdi istifaya sebep olarak bu kanunun ileri sürülmesi doğru değildi.

Bu demece Tevfik Fikret çok kızdı ve Emrullah Efendi'ye hitaben yazdığı bir mektupla cevap vermek istedi. Fakat hem Nazıra karşı fazla hakaretle bir dil kullandığı, hem de hükümeti tenkid eder yollu yazdığı için tanin bu mektubu basmadı.³⁷ Onun yerine Salih Keramet Bey'in Nazıra yazdığı açık ve çok uzun bir mektup yayımlandı. Salih Keramet bu mektubunda Mekteb-i Sultani meselesini tüm ayrıntıları ile anlatıp, Emrullah Efendi'nin gerçekleri çarpıttığını iddia ediyordu.

³⁶ Tanin, 2 Rebiülahir 1328, 31 Mart 1326 (13 Nisan 1910)

³⁷ Söz konusu demeç ve mektup için bkz. Akyüz, a.g.e., s. 109-111

Zaman geçtikçe olayın yatışması beklenirken günden güne alevlenmekteydi. Boykot eden öğrencilerin arasında Osmanlı Hanedanından bir şehzadenin bulunması, bir süre sonra olayın devlet kademelerine taşınmasına yol açtı. Veliler arasında bulunan veliaht Abdülmecid olaydan duyduğu rahatsızlığı yazılı olarak önce Padişaha bildirdi, ardından da Sadrazama ve Meclis-i Mebusan Reisi Ahmet Rıza Bey'e birer tezkere yollayarak sorunun halledilmesi için ricada bulundu. Bu şekilde Mekteb-i Sultani meselesi siyasi platforma taşınmış oluyordu.³⁸

Abdülmecid'in tezkeresi üzerine Meclis-i Mebusan'ın Mekteb-i Sultani meselesini ele aldığı görüyoruz. Bunun için için ilk olarak Biga milletvekili Dr. Arif İsmet tarafından bir takrir verilmiş daha sonra da Selanik Mebusu Rahmi, Lazkiye mebusu Ahmet, Gümülcine mebusu Arif Bey'lerle bir kaç mebus Bâb-ı Âli'ye giderek Sadrazam, Maarif, Dahiliye ve Hariciye Nazırları ile uzun süren görüşmeler yapmıştı.³⁹ Mesele beklenmedik şekilde iki üç gün içinde bir hükümet otoritesi meselesine dönüşmüştü. Sonunda Sadrazam'ın başkanlığında Dahiliye, Maarif, Adliye ve Orman Nazırları biraraya gelerek, Mekteb-i Sultani meselesini görüşmüşler ve sorunun çözümü için; istifa eden öğretmenlerin yeniden memuriyetlerine atanmalarına ve Maarif Meclisi üyesi Ahmet Naim Bey'in müdürlüğe getirilmesine karar vermişlerdi.⁴⁰

Boykotu sürdüren öğrenciler bu haberi alınca Talimhane meydanında toplanarak Dahiliye Nazırı Talat Bey'e telgraf çektiler. Öğrenciler Tefik Fikret'in geri dönüşüne kadar Ahmet Naim Bey'in vekaleten müdürlüğe getirilmesini uygun karşıyorlardı. Fakat geç vakte kadar beklemelerine rağmen öğrenciler Dahiliye Nezareti'nden herhangi bir cevap alamadılar.⁴¹

Hükümetin aldığı karara uygun olarak istifa eden öğretmenler görevlerine geri çağırıldılar. Öğrencilerden ise boykota son vererek, bir an önce okula geri dönmeleri istendi. Hükümetin çağrısına rağmen göreve dönmeyen Osmanlı edebiyat öğretmeni

³⁸ a.g.e., s. 113-114

³⁹ Tanin, 10 Rebiülahir 1328, 7 Nisan 1326 (20 Nisan 1910)

⁴⁰ Tanin, 11 Rebiülahir, 8 Nisan 1326 (21 Nisan 1910)

⁴¹ Engin, a.g.e., s. 185

Süleyman Fehmi'nin yerine Mekteb-i Mülkiye'den Reşit Bey, kavanin öğretmeni Bahattin Bey'in yerine de milletvekili olan Lütfi Fikri Bey tayin edildi. Ayrıca daha önce Mekteb-i Sultani müdürlüğünü vekaleten yürüten Salih Zeki bey asil olarak bu göreve getirildi.⁴² Öğrencilere gelince, okuldan ayrılmış olan öğrenciler geri dönmekte hala ısrar ediyordu. Okul idaresinin günlerce gazetelerden yaptığı çağrıya uymadılar. Fakat sonunda Tevfik Fikret'in telkinleri, velilerin ısrar ve baskıları ve hükümetin takındığı kesin tavır üzerine zorunlu olarak derslerine geri döndüler. Yalnız, içlerinden 58 kişi dönmekte ısrar etti ve bunların kayıtları okul idaresince silindi.

Sonuç

Mekteb-i Sultani hadisesi hükümetin müdahalesiyle yavaş yavaş kapandı. Fakat bu olay Türk eğitim tarihi açısından önemli bir ilke imza atmış oldu. Mekteb-i Sultani meselesi ile birlikte Osmanlı imparatorluğu'nda ilk defa ortaöğretim düzeyinde bir öğrenci boykotu yaşandı. Daha önce öğrenci boykotları çoğunlukla yüksek öğretim kademelerinde görülen olaylardı. Bu mesele ile birlikte öğrenci boykotu ortaöğretim kurumlarına taşınmış oldu. Öte yandan Mekteb-i Sultani meselesi ortaöğretim ile ilgili tartışmaların yeniden gündeme gelmesini sağladı. İmparatorluk genelinde modern tarzda okulların açılması, bunların idare ve sorumlulukları, okullardaki disiplin vb. gibi konular eğitimde öncelikli tartışılan konular haline geldi. Üstelik basının ve velilerin tartışmaya katılması ile birlikte eğitimle ilgili konular sadece okul düzeyinde değil, kamuoyunda da ilgi uyandırarak toplumsal düzeyde ilgi uyandırmaya başladı. Uzun vadede ise bu konu Emrullah Efendi'nin Maarif Nezareti'ndeki konumunu tartışılır bir pozisyona soktu. Yaptığı icraatlar uzun süre gündemde kaldı ve zaman zaman tenkide uğradı. *

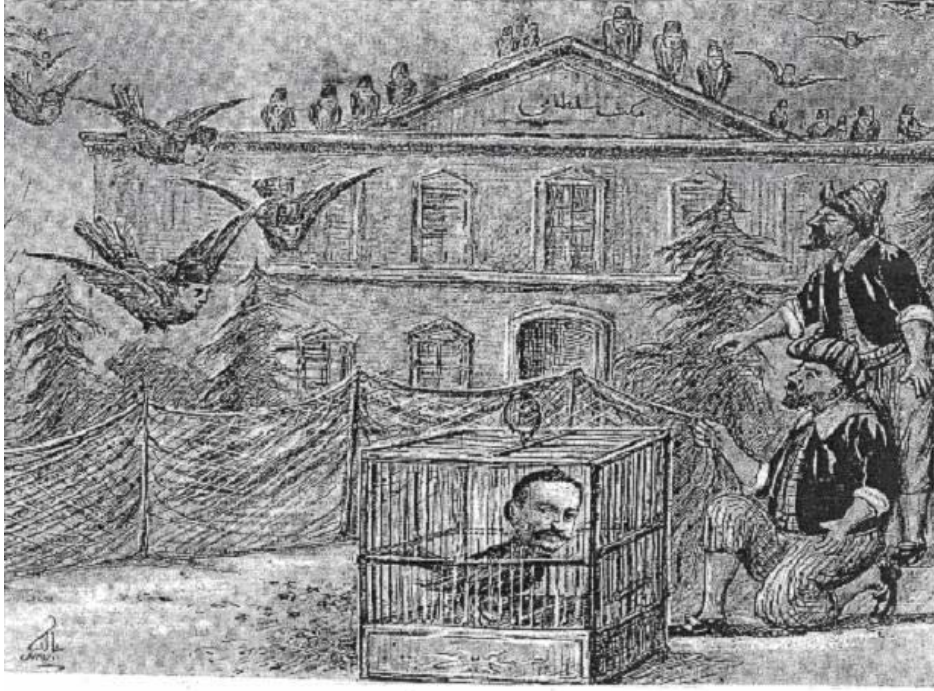
⁴² Tanin, 15 Rebiülahir 1328, 14 Nisan 1326 (25 Nisan 1910), İkdam, 8 Rebiülahir 1328- 6 Nisan 1326 (19 Nisan 1910) Bkz. Ek 3 ve Ek 4

* Bu makalenin hazırlanması aşamasında Galatasaray Lisesi Kütüphanesi'nde çalışma yapmama fırsat veren Galatasaray Lisesi müdür yardımcısı sayın Necati Aydın'a ve kütüphane sorumlusu sayın Celalettin Kişmir'e teşekkür ediyorum.

Ek 2

Karagöz 10 Rebiülahir 1328 – 7 Nisan 1326 (20 Nisan 1910)

[مکتب سلطانی، مہاسبیہ :]

— نه یازم حاجواد بو بهارک قوشلری معلوب فکت (!) ... دشته حدم نغانه گور ...

[Mekteb-i Sultani Meselesi] Münasebetiyle

Karikatürdeki binanın üstündeki yazı: Mekteb-i Sultani

Karikatürün altındaki yazı:

Ne yapayım Hacivat !... Bu baharın kuşları meclub-i Fikret (!) Başka çığırkına gelmiyor.